

Boekbesprekingen

Dr. H. Musaph, *'Het Gesprek'*, Haarlem 1972, De Erven F. Bohn, 165 p.

Er is een nieuwe druk verschenen van het boekje 'Het Gesprek' van Dr. Musaph. Het is een vlot geschreven werkje dat zich makkelijk en plezierig laat lezen onder meer door het groot aantal voorbeelden uit de praktijk van de schrijver. De schrijver heeft zoals hij het noemt de 'dynamisch-genetische' benaderingswijze gehanteerd bij het schrijven, wat vrij vertaald hier op neer komt dat hij de verschijnselen duidt binnen het psycho-analytisch model. Dat betekent bijv. dat iemand die met het been zwaait behoefte heeft om zijn vrouw te schoppen, en dat een vrouw die haar benen tegen elkaar klemt, U raadt het al, moeite heeft met de seksualiteit.

Kortom Musaph kent hier niet de methodologische scrupules van de meer experimenteel opgevoede psycholoog maar verklaart met opvallend keuvelend gemak de verschijnselen om zich heen.

In zijn inleiding vermeldt Musaph dat het boekje een 'up to date inleiding is geworden van de moderne gesprekstechniek'.

Ik dacht dat hier de schrijver aan zelfoverschatting lijdt. De moeilijkheid is dat de gebruikte literatuur voornamelijk gekozen is met een sektarische

bril op; het is psycho-analytische literatuur of caseworkliteratuur vanuit dezelfde analytische benadering. Het ongeluk wil nu dat na de tweede wereldoorlog 95% van het materiaal over gespreksanalyse geleverd is door de school van Rogers en Skinner. Het is onmogelijk in 1972 een boekje over gespreksanalyse te schrijven zonder gegevens van Truax, Carkhuff, Matarazzo e.a. te gebruiken. Ook over de meer specifieke arts-patiënt relatie zijn de laatste 5 jaren boeiende researchverslagen verschenen. In Israël deed Katz onderzoek over de arts-patiënt-kommunikatie waarbij hij een onderhandelingsmodel hanteerde. Korsch en Negrete deden belangrijk kwantitatief onderzoek in Los Angeles over het gesprek tussen arts en patiënt met behulp van de Bales-categorieën. Ook deze gegevens ontbreken bij Musaph. De fout is dat de schrijver te selectief is geweest bij de keuze van zijn literatuur en in feite verouderd materiaal aanbiedt.

Of de schrijver moet weer aan de studie of hij moet zich bij een volgende druk beperken tot anecdotisch materiaal.

A. Vrolijk

Das Bildungsproblem in der Geschichte des europäischen Erziehungsdenkens. Eine Reihe in Einzelbänden herausgegeben von Ernst Lichtenstein und H. H. Groothoff. dl XV Herwig Blankertz *Bildung im Zeitalter der grossen Industrie*, Schroedel Verlag, Hannover 1969. dl I, 1 Ernst Lichtenstein *Der Ursprung der Pädagogik im griechischen Denken*, Schroedel Verlag, Hannover 1970.

Het valt op dat veel Duitse werken hun ontstaan te danken hebben aan een afrekening met het jongste verleden en een nieuwe bezinning op de waarden van de Europese cultuur. Ze doen dit door vast te houden aan de traditionele probleemstelling die de trots van de Duitse wetenschap is geweest. Gemoderiseerd wordt de bezinning door ook Amerikaanse literatuur te gebruiken, wat Marxistische stellingen

te verwerken en begrippen als elitair en egalitair in te voeren.

Van een dergelijke opzet geeft ook deze serie blijk, waarvan 18 delen in 22 banden zullen verschijnen. Pas als het geheel compleet is, zal het mogelijk zijn een definitief oordeel te vellen over het geslaagd zijn van de serie in haar totaliteit. Wel valt op blijkens het prospectus, maar op ook grond van de titel van de

reeks, dat meer de Ideengeschichte dan het leven binnen de pedagogische situaties centraal staat. Blankertz heeft zich ten doel gesteld de pedagogiek, de school en de beroepsopleiding in de 19e eeuw te schilderen. Zijn opdracht dwong hem de industriële aspecten te accentueren en dit heeft geleid tot in vele opzichten originele – althans gezien de traditie, voor Duitsland, originele beschouwingen en opmerkingen. Hij heeft Marx goed gelezen, kent de demografische structuur van de bevolking en komt zo op het elitaire karakter van de opvoeding en het duale systeem van het Europese onderwijs. Toch vertoont zijn werk tekorten: het is vooral tot Duitsland beperkt gebleven. Engelse, Amerikaanse en Franse literatuur ontbreekt en daarmee de toestanden, maatregelen en denkbeelden die in deze literatuur te vinden zijn. De enige uitzondering is de behandeling van enkele Franse socialisten en de Ecole Polytechnique van 1795, waarover de schrijver met meer enthousiasme

spreekt dan de Fransen zelf naar mijn indruk. Dat daarentegen Owen en Fourier, om maar iets te noemen, schitteren door afwezigheid is symptomatisch.

Lichtenstein schreef een goed en betrouwbaar, maar geen opzienbarend boek over de pedagogiek in Griekenland. Veel nieuws is hier wat de grote lijnen betreft na de werken van Marrou en Jaeger niet te vinden. De schrijver spreekt niet over het leven in en buiten de school, niet over didactiek en niet over de kinderen en jonge mensen. Aan Hesiodus wijdt hij enkele bladzijden, maar over de tragici spreekt hij niet. Kijk, zo iets begrijp ik nu niet. Zijn conclusies: bij Plato vinden we onze Erziehungsfilosofie, bij Isocrates de Bildungstheorie, terwijl Aristoteles ons een Handlungswissenschaft en de Stoa een Führungslehre geschonken hebben. Deze visie op de pedagogiek karakteriseert het boek.

N. F. Noordam

Herbert Zdarzil *Pädagogische Anthropologie*, Quelle & Meyer, Heidelberg 1972.

De laatste jaren verschijnen er veel werken over antropologie. Zdarzil stelt zich ten doel in onze tijd, die roept om empirisch onderzoek, de verschillende gebruikte begrippen en modellen te verhelderen en te doorlichten, ook door zich van filosofische methoden te bedienen. Zo spreekt hij over de mens als geestelijk wezen, opvoeding als socialisatie, opvoeding en vorming, het leren, spel en arbeid, mogelijkheden en doel van de opvoeding. De rijkdom en het genuanceerde denken in een dergelijke studie valt in het bijzonder op, wanneer men het stelt naast veel sociologische werken die monocausaal te werk gaan. Een inleiding als deze bevat natuurlijk geen principieel nieuwe dingen, dat kan ook niet. Toch is de schrijver er in geslaagd in beknopt bestek helder en duidelijk, maar allerminst oppervlakkig, iets eigens van zijn behandeling te maken. Hij houdt zijn mening ook

niet achter, maar geeft, gemotiveerd, allerlei wenken en waarschuwingen: dat men door opvoeding niet een nieuwe generatie kan kweken, dat alleen de politiek veranderingen in staat en samenleving teweeg kan brengen, dat de levensvormen van de volwassenden altijd de overhand hebben op de levenspatronen van de kinderen, dat we van de verhouding tussen erfelijkheid en milieu niet meer weten dan 25 jaar geleden. Het stemt de pedagoog wel tot bescheidenheid, om niet te zeggen pessimisme. Wanneer Zdarzil dan stelt, dat er geen empirische bewijzen zijn voor de gevoelige - periodetheorie van Montessori en dat zelfs Piagets fasen moeten gezien worden als leertrappen en niet als rijpingsmomenten, kan hij weer moed vatten. Een uitstekende inleiding.

N. F. Noordam

Hardi Fischer, ed. *Lehren und Lernen im Gymnasium*, Hans Huber, Bern, Stuttgart, Wien 1971.

Fischers werk is bedoeld voor studenten en a.s. leraren, en het beantwoordt aan zijn doel doordat het bevattelijk en helder de verschillende problemen behandelt. Gymnasium wordt opgevat in algemene zin, dus scholen voor V.W.O. Het geeft allerlei wenken op die gebieden waarmee een a.s. leraar te maken krijgt: de leerpsychologie, de didactiek en methodiek,

het cijfers geven etc. Een goed samenvattend geheel dat steunt op moderne inzichten. Niet alleen Duitse literatuur en resultaten zijn vermeld, maar ook Amerikaanse en Zweedse. Zelfs ontbreekt een Belgisch onderzoek niet.

N. F. Noordam

Ralph Fiedler *Die klassische deutsche Bildungsidee*, Beltz, Weinheim 1972.

Het oude gymnasium steunde op een humanistische Bildung, het vormde een zekere geestelijke aristocratie, bestemd om de leiding in staat en wetenschap op zich te nemen. Het was dus in cultureel en sociaal opzicht sterk elitair gericht. De moderne industriële maatschappij met haar voorkeur voor een algemene ongedeelde school accepteert dit ideaal niet meer, maar de vraag is: wat heeft ze er voor in de plaats. Hierop tracht Fiedler een antwoord te geven. Na een uitvoerige historische analyse constateert hij dat het begrip arbeid centraal staat, zowel in de neohumanistische vorming als bij de moderne (beroeps)opleiding. Hij tracht nu de gedachten van Von Humboldt (arbeid als persoonsvorming) Marx en Kerschens-teiner (arbeid als verzedelijkende factor, dus als persoonsvorming) met elkaar te combineren tot een geestelijke, polytechnische en sociale vorming. Het oude gymnasium bezat een zekere superioriteit in zijn geestelijke vorming die door talenstudie was verkregen. Aan de grote waarde gelegen in talenstudie en het juiste taalgebruik wil Fiedler blijven vasthouden. Hij meent echter dat men dit evengoed in de werksituatie van het leven kan eigen maken,

op de verschillende scholen, maar ook in de gewone omgang. Hier kan men een vraagteken zetten. Het gevaar is groot dat de taal van het dagelijks leven vervlakt tot het matrozen en bedienden taaltje dat het Zuidafrikaans, zonder het Hoog-Hollands van de statenbijbel en het ingrijpen van wetenschapsmensen en kunstenaars gebleven zou zijn. Hier nu ligt het probleem dat Fiedler niet onderkent: er is of men nu van moderne of klassieke talen uitgaat, verschil tussen gewone omgangstaal en cultuurtaal. Deze categorieën blijven bestaan en daarmee de verschillen tussen de mensen die zich bij uitsluiting van omgangs- en spreektaal bedienen en zij die aan taal ook andere eisen van exactheid, precisie en objectiviteit stellen dan de omgangstaal in uitdrukkingvorm en woordgebruik verschafft. Als socioloog denkt Fiedler te gemakkelijk over het uitwissen van de verschillen tussen de mensen en het overbruggen van de tegenstellingen door het scheppen van een algemene vormingscategorie als arbeid. Immers: arbeid en arbeid is twee.

N. F. Noordam

Psychotherapie bei Kindern, hrg. v. Stuttgarter Akademie f. Tiefenpsychologie und analytische Psychotherapie Ernst Klett - Stuttgart 1971, 173 blz.

Een tiental psychoanalytici heeft hier een verzameling van kleine opstellen bijeengeplaatst. Aangezien het een stel redelijke beschouwingen en beknopte behandelingsverslagjes betreft, vraagt men zich vergeefs af, waarom dit alles niet door de therapeutische geschoolde pedagoog verzorgd had kunnen worden, resp. waarom er een medicus of een psychoanalyticus aan te pas kwam. Anna Freud had reeds zelf in de dertiger jaren haar bedenkingen uitgesproken. Toch waren bepaalde themata nog zeer krampachtig centraal blijven staan. In ruil voor de eeuwige 'bevrijding van het kinderlijke driftleven' of de overwinning van angst, kwam eertijds al de 'versterking van het

kinderlijke ik'. Nu geldt ze als, 'neurosenprophylaxe'. Men zou het kind liefst nog vóór het op een M.O.B. of iets dgl. komt, reeds pedagogisch voorbereid en bevrijd willen zien (in dit boekje vgl. b.v. blz. 147 vlg.). Men vraagt zich derhalve nog nadrukkelijker af of deze hele taak geen pedagogische is: óf bij de ouders zelf óf bij de opvoedkundigen. – Een aardig boekje dus, maar wat wereldvreemd tegenover kinderen: die worden nl. thuis geboren en daar goeddeels ook opgevoed, anderzijds b.v. ook op school. Dienstbare ideeën lopen er dan door de pedagogische kanalen naar de realisering en de hulgebieden toe.

M. J. Langeveld

Hans Zulliger: *Das normale Kind in der Entwicklung. Ausgewählte Texte*. Huber, Bern, Stuttgart, Wenen 1972. 141 blz.

Een bundeltje herdrukken van vroeger verschenen artikelen van de bekende psychoanalytisch georiënteerde kinderpsychotherapeut. Sympathiek in zijn

houding tegenover de kinderen, geheel ongedocumenteerd behalve vanuit de gevallen die de schr. op zijn eigen wijze interpreteert. Voor de niet reeds in

deze stijl braaf psychoanalytisch bekeerde lezer een weinig interessant geschrift. Voor de pedagoog van weinig betekenis. Als geheel: traditioneel psychoanalytisch. Wel met enig gevallenmateriaal, dat men

liever ruimer getekend zag vóór de interpretatie reeds begint.

M. J. Langeveld

Horst Nickels: *Entwicklungspsychologie des Kindes- und des Jugendalters. Ein Lehrbuch f. Studierende der Psychologie, Erziehungs- und Sozialwissenschaften. Band 1.* Huber, Bern, Stuttgart, Wenen 1972.

Het spreekt vanzelf, dat wij in dit tijdschrift de te recenseren boeken bekijken vanuit de pedagogische opgaven die wij te vervullen hebben. Zo vragen wij primair helderheid omtrent de zeer belangrijke varianten in de menselijke ontwikkeling, die ons de ethnologie, de historie, de sociologie en de karakterologie vertonen, – vervolgens omtrent de constitutioneel gegeven voorwaarden en omstandigheden. Als vrijwel alle boeken op dit terrein ontkenen ook dit boek deze oorzakelijke determinanten niet, maar ze komen nauwelijks en nergens in samenhang of systematisch aan de orde. We hebben dus een boek van een psycholoog voor ons, dat in zijn grondslagen alleen een incidentele relatie tot het pedagogische vertoont. Dit betekent niet, dat de auteur deze problemen vermijdt. Hij komt ze af en toe in een bepaalde relatie tegen, noemt ze maar komt voor de opvoedingswetenschapper op talrijke punten niet aan de zaak toe. – Is dat eenmaal gezegd, dan rijst de tweede vraag: binnen 'onze' cultuur, binnen een als natuurlijk of vanzelfsprekend aangenomen kader van ontwikkelingsdeterminanten, kunnen wij door dit boek concrete beelden krijgen a) van 'het kind in het algemeen', b) van dit kind zelf, dat nu eenmaal het primaire, concrete gegeven is, waarmee de ouders en dit kind zelf gekonfronteerd zijn.

Op de eerste vraag ('het' kind in 'het algemeen' binnen de twee genoemde vooronderstellingen) kan men bevestigend antwoorden en het boek waarderen. Zeker ziet het de context in theorie wel liggen. Zeker is het reëler en zeer veel minder gedragstheoretisch (enz.) versimpeld dan een boek als b.v. Mussen, Conger en Kagan. Men kan het er m.i. bepaald beter voor in de plaats nemen. Waarbij men in het oog moet houden, dat dit eerste deel van Nickel's werk na 'Allgemeine Grundlagen' slechts 'Die Entwicklung zum Schuleintritt' behandelt. En, als gezegd, in de algemene kaders gevat: zeer goed behandelt,

dichter bij een houdbare, zij het intuïtieve anthropologie en stelt niet met de ogen dicht voor de pedagogische omstandigheden, gedragsvormen, beïnvloedingsmiddelen, doelstellingen. – De gedocumenteerdheid van het boek is, gegeven de baaierd van publicistiek op al deze gebieden, selectief. Uiteraard ligt de nadruk op Duitstalige bronnen, waarna een beperkte, zinvolle keuze vnl. uit Amerikaanse artikelen volgt, benevens Piaget. Een keuze die te vergelijken is met die van een Amerikaans boek, alleen krijgen we dan geen Duitse maar alléén Amerikaanse bronnen. De bibliografie is daarom didactisch – gegeven de bedoelde lezerskring – eigenlijk alleen in de Duitstalige teksten goed van keuze. Een glossarium is toegevoegd om moeilijke woorden te verklaren. Het veronderstelt teveel bekend om de verheldering te brengen, die het aan de beginnening brengen wil. De 23 illustraties zijn duidelijk. Didactisch echter overtreft *Herzka's Das Kind von der Geburt bis zur Schule* (Schwabe, Bazel 1972) wat illustraties en zakelijke documentatie betreft dit boek verre, vzw. het gaat om primaire informatie en documentatie betreft. – Een gunstig alternatief voor allerlei Amerikaanse boeken met inleidende bedoeling is het niettemin wel. Al blijft de oriëntatie psychologisch, als men verwachten mag, maar anthropologisch belangrijk rijker dankzij de psychologie van Thomae in de achtergrond. Het is rijker gedocumenteerd dan Hansen's inleidende, pedagogisch 'opener' boek en psychologisch m.i. te verkiezen boven Remplein om verwante redenen, al mag men Lersch – Remplein's achtergrond – zeker niet onderschatten. Bij al deze auteurs inclusief Nickel geldt dezelfde onbekendheid met niet in het Duits of Amerikaans geschreven bronnen, een incidenteel boek van Piaget daargelaten. Ook oudere, nooit door iets beters vervangen bronnen ontbreken, zelfs niet door Engelse.

M. J. Langeveld